

15 sentyabr
Bakının Qurtuluş
Günüdür

1918 -ci ildə ölkəmiz öz müstəqilliyini elan etdi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldı. Həmin dövrdə ölkədə mürəkkəb və təhlükəli hərbi-siyasi şərait mövcud idi. Belə ki, Cümhuriyyətin elan edildiyi sərhədlər daxilində olan ərazilərin çoxu, o cümlədən Bakı şəhəri Azərbaycan xalqının müstəqilliyinə və mövcudluğuna qənim kəsilmiş yad qüvvələrin işğalı altında idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan edilən dövrdə onun müstəqilliyini müdafiə etməyə qadir milli hərbi qüvvələr hələ formalaşmamışdı. Ona görə də Cümhuriyyət hökuməti hərbi kömək göstərilməsi üçün Osmanlı Türkiyəsinə müraciət etdi və bu çağırışdan sonra Azərbaycana gəlmiş türk hərbi qüvvələri ilə dövlətimizin milli hərbi qüvvələrinin bazasında Qafqaz İslam Ordusu yaradıldı. Görkəmli sərkərdə Nuru Paşa isə ordunun komandanı təyin edildi.

təpəliklərə qalxmaq üçün yalnız ensiz bir yol var idi. Qoşunlar isə daha geniş bir cəbhədə hərəkət etməli idilər. Onlar gecə ikən Şubanı yüksəkliklərindən enməli, dəmir yolunu keçdikdən sonra sərt təpəliklərə qalxmalı idilər. Hələ gündüz ikən bu təbii maneələri adlamaq çox böyük zəhmət tələb edirdi. Gecə isə tam səssizliyə riayət edilməli, düşmənin duyucu düşməsinə yol verilməməli idi.

Hazırlanmış hücum planına əsasən 5-ci türk diviziyası və ona verilmiş milli hərbi dəstələr Bayıldan başlayaraq təxminən Biləcərinin qərb ətəklərinə qədər olan ərazidən hərəkət etməli idi. Biləcəri-Sabunçu-Əhmədli dairəsi boyunca isə 15-ci türk diviziyası və ona verilmiş milli hərbi qüvvələr hücumu keçməliydilər. Azərbaycanın milli hərbi qüvvələrinin və könüllü dəstələrinin böyük bir hissəsi bu istiqamətdən hücumu qoşulmuşdu. Nəzərdə tutulmuşdu ki, əsas zərbə "Qurd qapısı" istiqamətindən vurulsa da, Bakının şimal-şərq dairəsi boyunca mövcud olan düşmən qüvvələr tədricən şəhərə sıxışdırılın.

Hücum planına görə, 5-ci türk diviziyası "Qurd qapısı" yüksəkliklərinə qalxmaq-la düşmənin birinci və ikinci müdafiə xətlərini ələ keçirməli və sonra orada möhkəmlənməli idi. Ardınca arxada qalmış toplar və onların sursatları ələ keçirilmiş müdafiə səngərlərinə daşınmalı idi. Baxmayaraq ki, "Qurd qapısı" yüksəklikləri ilə topları sürüyüb çıxarmaq ələ də asan deyildi, amma göstərilən əzmkarlıq, qətiyyət və yüksək sürət hələ gecə ikən ilk müdafiə səngərlərini ələ keçirməyə və orada möhkəmlənməyə imkan verdi. Bu hücum ələ bir sürətlə həyata keçirildi ki, hətta Qafqaz İslam Ordusunun komandanlığı

Azərbaycan öz ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmış qalib ölkədir

1918-ci il iyulun son günlərində Qafqaz İslam Ordusunun qüvvələrinin Bakı ətrafında cəmləşdirməsi ilə daşnak Stepan Şaumyanın rəhbərliyi altında olan Bakı Soveti şəhərə nəzarəti Sentrokaspi adlanan eser-mənşevik-daşnak hökumətinə təhvil vermək məcburiyyətində qaldı. Sentrokaspi diktaturası özünü Bakının hakimi elan etdikdən sonra daşnak nümayəndələri İrana göndərildi. İngilis hərbi qüvvələrinin komandanı general Denstervil rəhbərlik etdiyi hərbi qüvvə ilə birlikdə Bakıya dəvət olundu. Bakı neftinə və bütünlükdə Xəzər hövzəsinə sahib olmaq üçün yollar axtaran Böyük Britaniya hökuməti yaranmış fürsətdən istifadə etməyə çalışdı və general Denstervilə göstəriş verildi ki, Bakıya hərbi qüvvə yeritsin. Nəticədə göndərilməsi əvvəlcədən qərarlaşdırılan 39-cu ingilis briqadasının ilk bölmələri 1918-ci il avqustun 4-də gəmilərlə Ənzəliden Bakıya gətirildi. Onların gəlişini sonsuz sevinclə qarşılayan erməni daşnakları öz niyyətlərinə çox yaxın olduqlarını düşünürdülər. Bakı üzərində həyata keçirilmiş ilk genişmiqyaslı hücumun nəticələri də onların bu sevincini artırdı. 1918-ci il avqustun 5-də

nə müraciət edildi. Bakı şəhərinin ən qısa zamanda azad olunmasını arzulayan Ənvər Paşa da bu təkliflə razılığa gələrək 15-ci piyada diviziyasının Bakıya göndərilməsi haqqında sərəncam verdi, həmçinin Azərbaycan daxilində yenidən mövcud qüvvələrin cəbhəyə səfərbər edilməsi üçün lazımı tədbirlər görüldü. Bakı ətrafındakı milli qüvvələrə kömək məqsədilə Ağdaş alayının bölmələri bura gətirildi, Qazax və Gəncə ətrafında toplanmış milli qüvvələrin Bakı ətrafına göndərilməsinə göstəriş verildi.

Sentyabrın 6-da Türkiyədən əlavə olaraq göndərilən 15-ci piyada diviziyası, nəhayət ki, Ağstafaya çatdı və oradan qatarla Gəncəyə yola düşdü. Elə həmin gün Gəncə demir yolu stansiyasında diviziyanın şəxsi heyətinin qarşılanması mərasimi oldu. Bundan sonra 15-ci diviziya Bakı ətrafına yola salındı. Bu diviziyanın gəlişi ilə Bakı üzərinə həlledici hücumu hazırlıq son mərhələsinə qədəm qoydu. Hücumun təşkili məqsədilə sentyabrın 10-da Qafqaz İslam Ordusunun komandanı Nuru Paşa və Azərbaycan korpusunun komandanı Əlağa Şıxlinski Bakı ətrafına gəldilər, şəhər ətrafındakı vəziyyətlə tanış oldular, komandirlərin məruzələrini dinlədilər. Mövcud vəziyyət qiymətləndirildikdən sonra sentyabr ayının 13-də Hacı

üçün də onun nəticələri xoş bir təəccüblə qarşılandı. Eynilə ingilis qoşunları komandanı general Denstervil də gözələrinə inana bilmirdi ki, gecə vaxtı əlverişli mövqələrdə qurulmuş müdafiə səngərləri belə bir sürətlə ələ keçirilmişdir.

Axşam saatlarında ingilis qüvvələrinə geri çəkilmək əmri verildi. Bununla da Sentrokaspi rəhbərləri ümid bağladıkları əsas qüvvələrdən məhrum oldular. Çıxış yolunun qalmadığını gören Sentrokaspi diktaturası Qafqaz İslam Ordusu rəhbərliyi ilə əlaqə yaratmaq üçün yollar axtarmağa başladı. Bu məqsədlə Sentrokaspi rəhbərliyi sentyabrın 14-də İrənin Bakıdakı konsulu Səədülvüzəradan Bakı üzərinə hücumun dayandırılması üçün vasitəçilik xahiş etdi. Bu təklifi alandan sonra Səədülvüzərə iki nəfəri məktub və ağ bayraq-la döyüş mövqələrinə göndərdi. Lakin onlar Qafqaz İslam Ordusu komandanlığı ilə əlaqə yarada bilmədilər. Səhəri gün, yəni sentyabrın 15-də İran konsulu yenidən vasitəçilik missiyasının icrasına davam etdi. Həmin gün Qafqaz İslam Ordusu qüvvələri hücumu uğurla davam etdirdilər və qarşıya qoyulmuş vəzifənin həllinə daha da yaxınlaşdılar. Nəhayət, tərəflər arasında aparılan danışıqlardan sonra Sentrokaspi rəhbərliyi Bakı şəhərini Qafqaz İslam Ordusunun nəzarəti altına verməyi

1918-ci il. Qafqaz İslam Ordusu Bakı küçələrində

Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən Bakı şəhərinin yad qüvvələrdən təmizlənməsi üçün başlanılan ilk irimiqyaslı hücum gözlənilən nəticəni vermədi. Qafqaz İslam Ordusunun qüvvələri "Qurd qapısı" istiqamətindən başlanan hücumda bu yüksəkliklərdə yerləşən ilk səngərləri ələ keçirsələr də döyüşün davam etdirilməsi üçün yaranan təchizat çətinlikləri üzündən sonradan əvvəlki mövqələrinə geri çəkilmək məcburiyyətində qaldılar.

5 avqust döyüşünün nəticələri Qafqaz İslam Ordusu komandanlığının iradəsini qıra bilmədi. Dərhal Bakı üzərinə növbəti uğurlu hücumun təşkil edilməsi üçün zəruri hazırlıq tədbirlərinin müəyyənləşdirilməsinə və həyata keçirilməsinə başlandı. Ərazidə aparılan təhlillərdən sonra Azərbaycan əlavə bir türk diviziyasının göndərilməsi haqqında məsələ qaldırıldı. Bu məsələ ilə bağlı Türkiyə Hərbi Nazirliyi-

Həsən kəndinin qərbindəki müşahidə məntəqəsində Nuru paşa Bakı üzərinə həlledici hücumu başlamaq barədə döyüş əmrini imzaladı. Əmrə əsasən şəhərin azad edilməsi üçün həlledici hücum sentyabrın 14-nə keçən gecə başlamalı idi.

Bakı üzərinə hücum edən 5-ci türk piyada diviziyasının qərargah rəisi qaymıqam Rüştü bəy xatirələrində yazırdı ki, o gecə heç kim yatmamışdı və döyüşçülər 5 avqust döyüşünün intiqamını almaq üçün hücum saatının çatmasını səbirsizliklə gözləyirdilər: "İstiqalına aşiq Anadolu türkü nəhayət qonşu və qardaş millətin istiqlalını da həmin mücadilələrlə təmin və azərbaycanlıların əlinə tövdü və təslim etmişdi. Bakısız Azərbaycan başsız bir vüduddur. Onsuz bir işə yaramazdı... 5-ci Qafqaz firqəsi bunu əldə etmək üçün avqust bidayətlərində günlərcə boğaz-boğaza düşmənlə müharibə və mücadilə etdi. Fəqət, maləsəf Bakının alınması 39 gün qədər təəhhür etdi". Rüştü bəy onu da əlavə edirdi ki, qarşıda ağır bir döyüş dayanırdı. "Qurd qapısı" üzərindən hücum keçmək ələ də asan deyildi. Bu sərt

öz üzərinə götürdü. Beləliklə, şəhər bütünlüklə Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən azad edildi. Sentrokaspi diktaturasının buradakı dayaqları gəmilər vasitəsilə qaçıb canlarını qurtardılar. Qaçmaq imkanı olmayanlar isə təslim oldular.

Bu tarixi hadisələrə əsasən onu da xüsusilə vurğulayaq ki, Türkiyə ölkəmizin çətin günlərində hər zaman yardım əlini uzadıb, düşmənlə birgə mübarizə aparıblar. Məhz 2020-ci ildə bu tarix təkrar olundu, İkinci Qarabağ müharibəsində qardaş ölkə son günədək Azərbaycana mənəvi dəstək oldu. Türkiyə kimi global proseslərə əhəmiyyətli təsir imkanlarına malik güclü bir dövlətin yanımızda olması, hər tərəfli dəstəyini bəyan etməsi işğalçı Ermənistanın havadarlarına da yerlərini göstərdi.

Azərbaycan və Türkiyə liderlərinin bir-birinə olan güvən və etibar, regiona sülh və rifah arzusu, ölkələr arasındakı şəffaf, etibarlı mütəfiqlik münasibətləri dünyaya örnəkdir.

Bayram SALMANOV,
"Respublika".